

ДУХОВНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Ірина СЛОНЕВСЬКА,

кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри культурології та зарубіжної літератури
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Хмельницький, Україна
iri-s@ukr.net

Світлана ПРОШЕНКО,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри культурології та зарубіжної літератури
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Хмельницький, Україна
iana715@gmail.com

КОНСТРУКТ «ДУХОВНА КУЛЬТУРА» В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

***Анотація.** У публікації акцентовано увагу на феномені, яким є духовна культура як проблема, котра має ключове значення для інтелектуального гуманітарного дискурсу. Авторками пропонується погляд на духовну культуру як явище, наукове осмислення якого своїми витокami має античну філософію та займає чільне місце у класичній і новітній філософській думці. Власний фокус уваги авторки публікації зосереджують на сучасному вітчизняному дискурсі (працях В. Шинкарука, С. Кримського, М. Поповича, у яких акцентується проблема духовної культури)*

Дослідниці висновують, що українські філософи, як і їхні західні колеги, розглядають духовну культуру як складний феномен, що охоплює науку, філософію, етику, релігію, акцентує аспекти комунікації, ідентичності та цінностей. Прикметною особливістю українського філософського дискурсу, вважають авторки тез, є аналіз духовної культури у контексті національної ідентичності та в аксіологічній площині.

***Ключові слова:** філософський дискурс, духовна культура, національна ідентичність, моральні цінності, світоглядні орієнтири.*

Саме поняття «духовна культура» є одним з базових для класичної та сучасної гуманітарної думки та наріжним для культурології і філософії культури, соціальної філософії і релігієзнавства, етики та антропології

Витоками конструкту «духовна культура» можна вважати античну філософію, зокрема праці Платона та Арістотеля, де вперше отримали розмежування сфери матеріального і ідеального. Зокрема йдеться про ідею «світу ідей» Платона, за чийм переконанням, останній, світ ідей, і є джерелом істини та духовного розвитку особистості.

Ці ідеї отримали подальший розвиток в німецькій класичній філософії, особливо в Імануїла Канта та Георга Гегеля.

У ХХ столітті дослідження в проблемному полі духовної культури активно продовжують Юрген Габермас, Ганс-Георг Гадамер (Німеччина), Чарльз Тейлор (Канада). При цьому аналіз проблеми поглиблюється актуальними акцентами на аспектах комунікації, ідентичності та цінностях.

Дослідження духовної культури займають особливе місце і в дискурсі української сучасної філософської думки.

Продовжуючи вітчизняну інтелектуальну традицію, Євген Бистрицький, Мирослав Попович, Сергій Кримський, Володимир Шинкарук, аналізували духовну культуру у контексті національної ідентичності та аксіологічній площині.

Зокрема видатний український філософ *Володимир Шинкарук*, якого називають творцем «Київської школи філософії» («Київська світоглядно-антропологічна школа»), у своїх працях *«Світ людини і людина у світі»*, *«Людина і світ: проблеми сучасної філософії»* тощо продовжив гуманістичні традиції українського типу філософування, глибоко аналізував конструкт духовної культури, акцентуючи її роль у формуванні як цілого суспільства, так і окремої особистості.

Вчений розглядав духовну культуру як сферу, що об'єднує науку, мистецтво, релігію, філософію, мораль; як вищу форму самореалізації людини, можливість виразити власну творчу сутність, моральні цінності та світоглядні орієнтири. Зasadничою ідеєю автора є погляд на духовну культуру як вищу форму раціонального знання. Узагальненням досвіду ХХ сторіччя та своєрідним застереженням для ХХІ сторіччя є актуальна думка вченого щодо морального виміру науки, без якого вона може стати інструментом руйнування.

Таким чином, Володимир Шинкарук трактував духовну культуру як простір розвитку особистості та суспільства; акцентував, що цей розвиток є безупинним і пролягає через науку, мистецтво, мораль і філософію. Він наголошував на гуманістичному характері цього процесу: *«Культура – це не тільки знання і традиції, а й моральне ставлення до іншого. Втрата цього виміру робить культуру механічною, позбавленою людяності»* [3, с. 28].

Ключовою сферою людської екзистенції вважав духовну культуру *Сергій Кримський*, український філософ, культуролог, представник Київської філософської школи. Аналізуючи духовну культуру як передусім сферу цінностей та смислів, філософ зауважував, що саме духовна культура є базовим чинником формування не лише особистості чи навіть суспільства, а й загалом цивілізаційного розвитку.

Важливою для концепції Сергія Кримського є дуже актуальна в контексті освіти ідея «культури самоперетворення», що зокрема корелює з засадничою на сьогодні освітньою ідеєю «освіта впродовж життя». За Кримським, духовна культура є внутрішнім мотиватором рефлексій та переосмислень, динамічним процесом безперервного оновлення, що відбувається завдяки мистецтву, релігії, діалогу з іншими культурами, творчій діяльності, пошуку власних сенсів. Ця ідея є ключовою для філософської концепції автора (*«Культура у просторі людського буття»*, *«Філософія як шлях людства до самого себе»* тощо).

Важливо зазначити, що, як і найвідоміші сучасні західні мислителі (Х.Ортега-і-Гасет, Т. Адорно, Ю. Габермас та інші), Кримський вбачав наростаючу загрозу в споживацькій культурі, особливо в умовах технократичного суспільства; критикував небезпечні тенденції, які здатні звести людину до виключно матеріальних потреб, – а отже, духовну культуру вчений розглядав як потужний засіб опору дегуманізації, суспільства (*«Людина у контексті сучасної цивілізації»*).

Чільне місце в працях філософа займають роздуми про українську духовну традицію, нашу «філософію серця», на становлення якої вплинула філософія Григорія Сковороди, творчість Тараса Шевченка, інтелектуальні традиції Києво-Могилянської академії (*«Феномен української культури: методологічні засади осмислення»*, *«Під сигнатурою Софії»*, *«Проблеми теорії ментальності»*). Особливу увагу у цьому контексті дослідник приділив проблемі культурних архетипів, якими, на його переконання, *«прокреслюється шлях вперед»* [1, с. 97].

Один з моральних та інтелектуальних авторитетів нації *Мирослав Попович*, відомий український філософ, мислитель і гуманіст, аналізував духовну культуру, залучаючи широкий філософський та історичний контекст, з акцентом на аксіологічній складовій проблеми та чиннику національної ідентичності, що зокрема знайшло відображення у фундаментальних працях вченого: *«Нарис історії культури України»* та *«Червоне століття»*.

Як і його знаменитий сучасник Сергій Кримський, Попович передусім розглядав духовну культуру як сукупність цінностей і смислів, засіб формування світогляду і суспільних орієнтирів. Українську духовну культуру філософ досліджував як триєдиний динамічний процес, джерелами якого є релігійні, філософські та соціальні ідеї. Звідси – особлива авторська увага до філософії Григорія Сковороди, феномену Миколи Гоголя, етичних аспектів українського суспільства та ролі релігії у формуванні духовності (*«Григорій Сковорода, 1984, «Микола Гоголь» (1989), Бути людиною» (2011) «, Філософія свободи» (2018)*.

«Культура – це не лише сукупність матеріальних та духовних цінностей, але й спосіб життя, який передається з покоління в покоління», – стверджував вчений-мислитель [2].

Отже, українські філософи розглядали духовну культуру як складний феномен, що охоплює науку, філософію, мораль і національні традиції. Вони вважали, що саме духовна культура є головним чинником суспільного розвитку, оскільки визначає його світоглядні орієнтири та етичні принципи. Визначальною особливістю українського філософського дискурсу є аналіз духовної культури у контексті національної ідентичності та аксіологічній площині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримський С.Б. Архетипи української культури. Феномен української культури: методологічні засади осмислення. Зб. наук. праць. Київ : Фенікс, 1996. С. 91–112.
2. Попович М. В. Бути людиною. Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2011. 224 с.
3. Шинкарук В. І. Поняття культури. Філософські аспекти. Феномен української культури: методологічні засади осмислення. Київ : Фенікс, 1998. С. 8-61.